

**РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ**

ИНФОРМАЦИЈА

**ЗА ПОЈАВИТЕ НА ФИЗИЧКО, ПСИХИЧКО И СЕКСУАЛНО
МАЛТРЕТИРАЊЕ НА ДЕЦАТА СМЕСТЕНИ ВО УСТАНОВИ**

Скопје 09.09.2009

СЛЕДЕЊЕ НА СОСТОЈБИТЕ СО ПОЧИТУВАЊЕТО И ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА СМЕСТЕНИ ВО УСТАНОВИ

Согласно член 29 од Законот за народниот правобранител, Народниот правобранител во рамките на својата надлежност ги следи состојбите во однос на обезбедувањето почитување и заштита на уставните и законските права на граѓаните, а особено внимание посветува за заштита на правата на децата, кои согласно Конвенцијата за правата на детето имаат право на посебна заштита.

Во однос на состојбите со обезбедувањето почитување и заштита на уставните и законските права на граѓаните, односно на децата, согласно член 28, став 2 од Законот за народниот правобранител, Народниот правобранител може по сопствена иницијатива да упатува: препораки, мислења и критики до органите пред кои е надлежен да постапува.

Со оглед на физичката и менталната незрелост децата имаат потреба од посебна заштита и грижа, поради што Република Македонија презема повеќе мерки заради обезбедување на посебната заштита и грижа, за што е обврзана и со член 42 од Уставот Република Македонија, со кој е предвидено Републиката посебно да ги штити децата и малолетните лица.

Заради обезбедување соодветна грижа и заштита на децата согласно член 3 од Конвенцијата за правата на детето, пред се е неопходно почитување на најдобриот интерес на детето во сите активности што се однесуваат на него, независно дали ги спроведуваат јавни или приватни институции за социјална заштита, судовите, административните органи или законодавните тела.

Во таа смисла според натамошните одредби на овој член од Конвенцијата државата е должна да се грижи сите институции, служби и установи што се одговорни за грижа или заштита на децата да бидат во согласност со стандардите што ги имаат утврдено надлежните органи, собено во областа на сигурноста и здравјето, бројот и достоинста на персоналот, како и на стручниот надзор.

Основната обврска за развојот и подигањето на децата ја имаат родителите, при што, согласно член 18 од Конвенцијата, државата треба да ги вложи сите напори за да се обезбеди остварување на принципот двајцата родители да имаат главна и заедничка одговорност за подигањето и развојот на децата и интересите на децата да им се нивна основна грижа.

Меѓутоа кога родителите несоодветно се грижат за своите деца или не се во состојба да се грижат или децата се оставени без родители или родителска грижа, државата е должна да обезбеди посебна заштита и грижа за овие деца, а еден од начините на грижа и заштита е нивно сместување во соодветни установи.

Според Законот за социјална заштита, право на сместување во установи за социјална заштита има лице кое нема соодветни услови за живеење во своето семејство или од други причини му е потребно сместување во установа за социјална заштита, а не може да се примени друг облик на

социјална заштита. Право на сместување во установа, покрај другите лица има и дете без родители или без родителска грижа, дете со воспитно-социјални проблеми, занемарено, запоставено или злоставувано, необезбедено, дете жртва на семејно насилство и дете со нарушено поведение.

Според одредбите на Законот за социјална заштита, децата сместени во установи пред се треба да се оспособат за самостоен живот, да им се обезбеди право на образование и грижа за здравјето.

Воедно, согласно Конвенцијата за правата на детето сите деца, па и децата сместени во установи треба да ги остваруваат и да им се почитуваат сите гарантирани права без никави ограничувања и пречки и без никаква дискриминација, имајќи го предвид пред се нивниот најдобар интерес. Покрај другото, како и сите други деца и децата сместени во установи треба да бидат заштитени од сите облици на физичко, психичко или сексуално насилство, повреди или злоупотреби (член 19 од Конвенцијата за правата на детето), со цел заштита на животот и здравјето на детето и обезбедување правилен раст и развој (член 3-а од Законот за заштита на децата).

Заради согледување на состојбите со заштитата од каков било облик на насилство и малтретирање на децата сместени во установи, Народниот правобранител согласно програмските активности во текот на 2009 година изврши анкета на деца сместени во јавните установи: „11 Октомври“, „25 Мај“ и „Ранка Милановиќ“.

Анкетирањето беше анонимно и притоа беа опфатени деца на возраст од петто одделение до наполнети 18 години. Во анкетирањето испитаниците учествуваа доброволно со пополнување прашалник изработен од страна на Народниот правобранител, во присуство на заменик-народен правобранител и советник, а без присуство на службени лица од установите, со цел децата да бидат слободни и без никаков притисок да дадат реални одговори на поставените прашања.

Во анкетата беа опфатени вкупно 53 деца кои изразија спремност да го пополнат прашалникот (22 деца од Домот „11 Октомври“, 11 деца од „Ранка Милановиќ“ и 20 деца од „25 Мај“).

Сознанија на децата за нивните права и обврски

Со цел да се добијат сознанија дали и колку децата имаат сознанија за нивните права и обврски, во прашалникот беше поставено прашањето дали децата имаат сознанија кои се нивните права и обврски и да ги наведат правата и обврските.

Од добиените податоци може да се констатира дека децата воопшто или недоволно имаат познавања кои се нивните права и обврски, што секако придонесе на дел од натамошните прашања кои се однесуваа на повреда на одредени права и на начините за заштита на правата да дадат нејасни одговори или воопшто да не одговорат.

Од одговорите на прашањето дали и колку децата имаат сознанија за нивните права произлегува дека:

- 73,58% од децата (19 од „11 Октомври“, 8 од „Ранка Милановиќ“, 12 од „25 Мај“) немаат никакви познавања кои се нивните права и обврски;

- 15,9% деца (1 од „11 Октомври“, 2 од „Ранка Милановиќ“, 5 од „25 Мај“) имаат некакви минимални познавања и
- 5,66% од децата (1 во „Ранка Милановиќ“, 2 во „25 Мај“) имаат задоволителни познавања за нивните права и обврски, и
- 5,66% не ги распознаваат кои се нивни права, а кои нивни обврски.

Од овие податоци неспорно произлегува дека децата не ги знаат нивните права, односно дека 73,58% од децата немаат никакви сознанија за нивните гарантирани права што секако загрижува затоа што анкетираниите деца посетуваат и редовно образование, а и во установите каде се згрижени треба да се преземаат мерки за унапредување на образоването и за стекнување знаења и вештини од страна на децата за распознавање на нивните права и обврски, како и знаења и вештини за распознавање на повредите и злоупотребите на децата и за можностите за заштита на нивните права.

Исто така од добиените податоци произлегува дека децата немаат сознанија и за нивните обврски, што е еден од предусловите за меѓусебно почитување и доследно остварување на сопствените права, но и правата на другите.

Од дадените одговори на прашањето колку децата ги знаат нивните обврски произлегува дека:

- 81,13% од децата немаат никакви или недоволни сознанија за обврските.
- 18,87% од децата имаат некакви минимални сознанија за обврските, кои секако произлегуваат од правата.

Заштита на децата од физичко и психичко насилство и малтретирање

Согласно член 19 од Конвенцијата за правата на детето, Република Македонија како потписничка на Конвенцијата е должна да ги преземе сите законодавни, административни, социјални и образовни мерки заради заштита на детето од сите облици на физичко или ментално насилство, повреди, злоупотреби, занемарување или немарен однос, малтретирање или експлоатации, вклучително и сексуална злоупотреба додека за него се грижат родителите, законските старатели или други лица на кои им е доверена грижата. Овие заштитни мерки, според став 2 на член 19 од Конвенцијата, по потреба треба ги опфатат и ефикасните постапки за востановување социјални програми за обезбедување и поддршка неопходна за детето, како и други облици за спречување, утврдување, пријавување, проследување и истрага, постапување и следење на случаите на какви било облици на малтретирање на детето, а по потреба и обраќање до судот.

Воедно, со член 9 до Законот за заштита на децата, се забрануваат сите облици на психичко, физичко или сексуално малтретирање на децата, казнување или друго нечовечко постапување, а според член 9-а од овој закон се забранува секаков вид дискриминација и малтретирање во остварување на правата и облиците на заштита на децата, при што забраната се однесува и на сите установи за социјална заштита и социјална сигурност.

Појави на физичко малтретирање на децата сместени во установи

Имајќи го предвид правото на детето да биде заштитено од сите облици на насилство и малтретирање, со цел да се утврди дали во установите каде се сместени децата има појави на физичко, психичко или сексуално насилство и малтретирање, во прашалникот беа поставени и прашања дали има вакви појави, доколку има на кој начин се врши насилството и малтретирањето, како и дали, каде и како децата побарале заштита на нивните права во вакви случаи.

Од добиените податоци произлегува дека:

- 20,75% од анкетираниите деца одговориле дека често се врши физичко малтретирање на децата во установите (5 деца од „11 Октомври“ , 2 од „Ранка Милановиќ“ и 4 од „25 Мај“).

- 20,75% од анкетираниите деца (6 од „11 Октомври“ и 5 од „25 Мај“, а од „Ранка Милановиќ“ ниедно дете не дало одговор на ова прашање) одговориле дека ретко се врши физичко насилство и тоа само од одредени лица.

- 50,94% од вкупно анкетираниите деца одговориле дека вработените во установата физички не ги малтретираат, и

- 7,55% од децата не дале одговор на овие прашања.

Од одговорите на поставените прашања на кој начин децата физички се малтретирани произлегува дека:

- во најголем број случаи или во 18,87% тоа се врши со влечење за коса или за уши (10);
- во 16,98% со шлаганица (9);
- во 13,21% на друг начин, односно децата се удирани со предмет, книга, клоца, прачка и сл. (7);
- најголемиот процент од децата 50,94% не одговориле на ова прашање (27), што може да се толкува дека не се врши никаков вид физичко малтретирање или дека децата се плашат да одговорат за начините на кои врз нив се врши физичко насилство.

Од изнесените податоци произлегува дека физичко насилство над децата во установите се уште има што покажува дека не само што децата не ги знаат нивните права и обврски, туку и дека службените лица вработени во установите кои се должни да се грижат за децата и да создадат услови за остварување, почитување и заштита на детските права недоволно ги знаат и почитуваат правата на децата, односно токму тие ги кршат правата на децата.

Појави на психичко малтретирање на децата во установите

Во поглед на психичкото малтретирање од кое децата исто така треба да бидат заштитени, а доста тешко се открива и се докажува, од податоците произлегува дека:

- 16,98% од децата одговориле дека тоа често се врши од поголем број вработени во установата (6 деца од „11 Октомври“, 1 од „Ранка Милановиќ“ и 2 од „25 Мај“);
- 11,32% од анкетираниите деца одговориле дека тоа се врши ретко и само од одредени лица;
- 47,17% од децата одговориле дека никој психички не ги малтретира, понижува или навредува („11 Октомври“ 8, „25 Мај“ 8 и „Ранка Милановиќ“ 9);
- 24,53% од децата не дале никаков одговор на ова прашање.

Дали децата побарале заштита во случај на физичко или психичко малтретирање

Со цел да се добијат сознанија дали во случај на физичко или психичко малтретирање децата бараат помош и заштита и дали знаат каде да се обратат за заштита на нивните права поставено е прашање дали и каде се обратиле.

Од добиените одговори произлегува дека:

- 16,98% од анкетираниите деца кои тврдат дека имало насилство го пријавиле случајот и побарале помош од одговорните лица во установата;
- 24,53% од децата не побарале помош и заштита, затоа што се плашат;
- 7,55% од анкетираниите деца не побарале помош и заштита, затоа што не знаат каде да се обратат; и
- 50,94% од децата не дале никаков одговор на овие прашања.

Од наведените податоци произлегува дека голем број од децата иако се жртви на физичко или психичко малтретирање се плашат случајот да го пријават и да побараат помош и заштита. Овој факт ја потврдува констатацијата дека децата не само што не ги знаат нивните права и обврски и не ги распознаваат повредите и злоупотребите, туку немаат ниту храброст, сознанија и вештини каде и како да побараат заштита во случај на повреда на нивните права.

Оваа констатација може да се потврди и со бројот на испитаници кои воопшто не дале одговор на ова прашање, односно 50,94% од вкупниот број испитани деца.

Дека децата немаат храброст да побараат помош и заштита придонесува и фактот што по нивните евентуални барања и пријави не се преземаат никакви мерки, односно никој не го слуша гласот на децата, а во одредени случаи децата одговориле дека наместо вршителот на насилството било казнето детето.

Имено, од податоците произлегува дека:

- 33,96% од децата се изјасниле дека не се преземени никакви мерки против лицата кои извршиле некаков вид насилство над децата;
- 7,55% деца одговориле дека биле казнети тие наместо вршителот на насилството;
- 7,55% од децата одговориле дека лицето кое вршело насилство е казнето,
- 49,06% од децата не дале никаков одговор на поставените прашања.
- 1 дете одговорило дека вработеното лице кое вршело физичко или психичко малтретирање е казнето, ама и во овој случај насилството

продолжило, односно казната не влијаела вршителот на насилството да го подобри однесувањето.

Овие податоци укажуваат дека несериозно се пристапува кон поплаките на децата и не се посветува внимание на нивните поплаки, односно дека службените лица недоволно водат сметка за остварување и заштита на правата на децата и не се изрекуваат соодветни санкции и казни спрема службените лица коишто вршат физичко или психичко малтретирање на децата. Доколку се има предвид пред се најдобриот интерес на детето и обврската за негова заштита од каков било облик на насилство, со изрекувањето на соодветни санкции спрема вршителите на вакви дејствија не само што би се влијаело превентивно службените лица да не вршат вакви дејствија и да не ги загрозуваат правата на децата, туку би се влијаело и тие да ги преземаат сите можни мерки за создавање услови децата непречено да ги остваруваат нивните права и да не бидат жртви на насилство и на разни повреди и злоупотреби, затоа што токму тие се лицата кои треба да водат грижа за развојот, здравјето и животот на децата.

Појави на сексуална злоупотреба и малтретирање на децата во установите

Со оглед на тоа што децата сместени во установи можат да бидат предмет и на сексуална злоупотреба и малтретирање, што секако не би требало да се допушти затоа што децата треба да бидат заштитени и од ваков вид злоупотреба и малтретирање, во Прашалникот беше поставено и прашањето дали децата биле сексуално вознемирувани и злоупотребувани и доколку биле како и на кој начин тоа било направено и дали ако имало вакви појави ги пријавиле некаде и дали побарале помош и заштита.

Од одговорите на поставените прашања произлегува дека:

- 66,04% од децата не дале никаков одговор на овие прашања;
- 18,87% од децата истакнале дека овој вид малтретирање се врши вербално со употреба на вулгарни зборови упатени кон децата;
- 7,55% од децата изјавиле дека вработени лица во установата со уцени или закани барале од нив да исполнат нивни непристојни желби;
- 5,66% деца изјавиле дека сексуалното вознемирување и малтретирање се врши со допирање на незгодни места;
- 1 дете изјавило дека е сексуално вознемирувано и малтретирано со измама и принуда.

Од изнесените податоци произлегува дека има појави на сексуално вознемирување и злоупотреба на децата сместени во установи. Процентот на деца кои изјавиле дека постојат вакви случаи не е за занемарување, особено поради фактот што станува збор за посебно осетливи категории на деца на кои им е потребна посебна грижа и заштита и токму затоа се сместени во установи каде треба да им се помогне да ги надминат проблемите, а не да се соочуваат со дополнителни проблеми кои ги создаваат лицата кои треба да се грижат за нив.

Од одговорите на децата кои изјавиле дека имало случаи на сексуално вознемирување и малтретирање произлегува дека:

- 13,21% деца не го пријавиле случајот затоа што се срачат;

- 1 дете изјавило дека пријавило таков случај, но никој не му поверувал и не биле преземени никакви мерки за испитување на случајот;
- 9,43% од децата кои одговорија на прашањето дека пријавеното лице било казнето и го подобрило неговото однесување, три деца изјавиле дека лицето го подобрило однесувањето и не вршело веќе вакви дејствија, а две деца одговориле дека лицето иако било казнето продолжило да се однесува исто и немало никакво подобрување во неговото однесување кон децата.
- 75,47% од децата не дале никаков одговор на поставените прашања во врска со овој вид насилство.

КОНСТАТАЦИИ

1. Најголемиот број од децата сместени во установи немаат никакви сознанија за нивните права и обврски, а следствено на тоа не можат да ги распознаат повредите и злоупотребите на нивните права.
2. Без оспособување на децата да ги распознаваат нивните права и обврски не може да се очекува децата да се развиваат во одговорни и совесни граѓани кои ќе се борат за своите права и ќе ги почитуваат правата на другите.
3. Се уште во голема мерка е застапено физичкото малтретирање на децата згрижени во установи, иако тоа е забрането и е предвидена обврска за сите установи и институции да ги преземаат сите можни мерки за заштита на детето од сите облици на физичко и психичко малтретирање, повреди или злоупотреби, занемарување или немарен однос, малтретирање или експлоатации вклучително и сексуална злоупотреба (член 19 од Конвенцијата за правата на детето).
4. Постои и психичко малтретирање на децата, иако помал број испитаници го потврдиле овој факт, но голем е бројот на деца кои воопшто не одговориле на овие прашања од што може да се заклучи дека децата не само што не се оспособени да ги распознаваат повредите и злоупотребите, туку и се плашат да изнесат вакви појави, а уште помалку да побараат заштита од надлежните органи и институции.
5. Во врска со сознанијата и оспособеноста на децата да ги пријавуваат случаите на физичко и психичко малтретирање, од добиените податоци произлегува дека децата се плашат да пријавуваат вакви случаи и да бараат заштита, како и дека не знаат каде да побараат заштита. Исто така, загрижува и фактот дека децата не пријавуваат случаи на физичко или психичко малтретирање затоа што во најголем број случаи и кога пријавиле ништо не било преземено, односно никој не им верувал и не ги слушал.
6. Децата сместени во установи, за жал, се и сексуално малтретирани и вознемирувани. Не е за занемарување процентот на деца кои ги потврдиле ваквите појави кои се вршат на најразлични начини. Може да се констатира и дека вакви случаи децата не пријавуваат затоа што се срамат, а големиот број неодговорени прашања за сексуалното малтретирање упатува дека децата не сакаат или немаат храброст да зборуваат за ваквите појави.

ПРЕПОРАКИ

1. Службените лица во установите, но и надлежните органи што вршат надзор над работата на овие установи, како и образовните установи што ги посетуваат децата надвор од установите, да ги преземаат сите можни мерки за запознавање на децата со нивните права гарантирани со Конвенцијата за правата на детето и со законската регулатива.
2. Државата да преземе мерки за оспособување на децата за распознавање на нивните права и обврски, за повредите и злоупотребите на нивните права и за можните начини и надлежни органи и институции каде што децата можат да побараат заштита на нивните права.
3. Службените и одговорните лица во установите редовно и континуирано да се обучуваат и едуцираат за детските права и да ги преземаат сите можни мерки за создавање услови за доследно остварување, почитување и заштита на правата и слободите на децата, односно да се оспособат сите активности што се однесуваат на децата да ги насочат кон развојот на личноста на детето, развојот на почитувањето на правата на човекот и основните слободи и да ги подготвуваат децата за одговорен живот во слободно општество во дух на разбирање, толеранција, еднаквост и пријателство (член 29 од Конвенцијата за правата на детето).
4. Во установите да се спречи и елиминира секаков облик на физичко, психичко и сексуално малтретирање на децата, односно да се преземаат ефикасни и благовремени мерки за спречување, утврдување, пријавување, проследување, истрага и постапување во сите случаи на секаков облик на малтретирање на децата и да се преземаат мерки за поддршка и помош неопходна за децата, како што е предвидено во цитираниот член 19 од Конвенцијата за правата на детето.
5. Установите да ги охрабруваат децата да пријавуваат случаи на насилство и малтретирање, а изјавите на децата сериозно да ги земаат предвид и да спроведуваат соодветни постапки за утврдување на реалната фактичка состојба.
6. Установите да спроведуваат соодветни постапки секогаш кога ќе утврдат дека вработените применуваат методи на физичко, психичко или сексуално малтретирање на децата и да преземаат соодветни санкции и казни против сторителите на вакви дела. Казните треба да придонесат да не се врши каков и да е облик на малтретирање на децата, но и да делуваат превентивно кај сите никогаш да не вршат насилство и малтретирање на децата.
7. Установите секогаш да го имаат предвид најдобриот интерес и мислењето на децата во сите активности и дејствија со цел да се спречи нивна дискриминација по кој било основ, затоа што децата жртви на каков и да е вид насилство се и дискриминирани, а на мислењето на децата треба да му се посвети должно внимание зависно од возраста и зрелоста на детето.

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ